

แนวคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ : ผลที่มีต่อการพัฒนาประเทศ

Political Concepts of Field Marshal Sarit Thanarachata :
The Impact Towards the National Development.

นันทนา กปิลกาญจน์¹

Nuntana Kapilakanchana

ABSTRACT

The objectives of this research are to survey the political concepts of Field Marshal Sarit Thanarachata through describing Intellectual History. This study not only analyse the impact of the concepts towards the policy making and development plan following the process of the First National Economic and Social Development Plan (1961-1966), but also be useful for the research works towards the national development trends in the future.

During Field Marshal Sarit Thanarachata administration, Thailand was said to have an extraordinary changes in material prosperous. The impact of his glorious time has continue to have Thailand issued the Second to the Sixth National Economic and Social Development Plans, affecting the nation to have developed as could be seen at the present time.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาแนวคิดทางการเมืองของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเชิงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา ด้วยการศึกษาวิเคราะห์ผลของแนวความคิดที่มีต่อการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนา ในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504- 2509) อัน

จะเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าถึงแนวโน้มการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

ปรากฏว่าในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ประเทศไทยมีความเจริญทางวัตถุอย่างที่เรียกว่าผิหูผิดตา และความเจริญช่วงนี้มีผลสืบเนื่องมาเป็นแผนพัฒนาฉบับที่ 2 ถึงฉบับที่ 6 ซึ่งทำให้บ้านเมืองพัฒนามาอยู่ในสภาพที่เห็นในปัจจุบัน

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Dept. of History, Faculty of Social Sciences, Kasetsart Univ.

บทนำ : แนวคิดและภูมิหลังของการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเป็นแนวคิดที่เกิดจากการเปรียบเทียบสภาพสังคมหนึ่งในขั้นตอนหนึ่งของประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ที่ผ่านมา นับตั้งแต่ยุคชุมชนบุพกาลมาจนถึงปัจจุบันเป็นประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันของสังคมต่าง ๆ¹ การเปลี่ยนแปลงช่วงที่สำคัญช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์โลกคือการปฏิวัติทางการค้าเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมในยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งได้ทำให้เศรษฐกิจประเทศในยุโรปพัฒนาเป็นแบบทุนนิยมก่อนสังคมอื่น ๆ ติดตามด้วยสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และประเทศที่ชาวยุโรปย้ายถิ่นฐานไปสร้างประเทศขึ้นใหม่ เช่น ออสเตรเลีย แคนาดา นิวซีแลนด์ ประเทศทุนนิยมแรกเริ่มได้พัฒนาเศรษฐกิจการเมืองสังคมไปอย่างรวดเร็วในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 และสามารถครอบงำเอาเปรียบประเทศอื่น ๆ ทำให้ประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย แอฟริกา ลาตินอเมริกา ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้พัฒนาช้าหรือยิ่งด้อยพัฒนามากไปกว่าสภาพดั้งเดิมอีก²

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งได้แพร่หลายมานับตั้งแต่ครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 หรือสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองคือทำอะไรประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมทั้งทางตรงทางอ้อมทั้งหลายจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคมของตนให้เจริญก้าวหน้าเหมือนอย่างประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้วกับเขาบ้าง แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสมัยใหม่ก็คือแนวคิดการพัฒนาแบบทุนนิยมตะวันตกนั่นเอง

แนวคิดการพัฒนาแบบทุนนิยมตะวันตกคือการพัฒนาการผลิตสินค้าและบริการโดยธุรกิจเอกชน ซึ่งสามารถที่จะประกอบธุรกิจแสวงหากำไรสูงสุดได้โดยไม่มีขีดค้น ยิ่งธุรกิจเอกชนสามารถผลิตสินค้าและบริการได้มากเท่าไรก็ยิ่งถือว่าเป็นการพัฒนาโดยไม่มีคำนึงถึงว่าสิ่งที่ที่ผลิตขึ้นมานั้นจะมีประโยชน์หรือจำเป็นหรือไม่เพียงใด และโดยไม่คำนึงถึงว่าผลจากการที่เศรษฐกิจแบบสินค้าเติบโตนั้นจะกระจายไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึงหรือไม่ อย่างไร การพัฒนาในทรรศนะนี้วัดกันด้วยตัวเลข รายได้ประชาชาติต่อหัว ซึ่งก็คือมูลค่าของสินค้าและบริการประเทศผลิตได้หารด้วยประชากร ถ้าประเทศใดมีรายได้ประชาชาติต่อหัวสูง เช่น สหรัฐอเมริกา เยอรมนี ญี่ปุ่น ซึ่งหมายถึงประชาชนมีสินค้าและบริการใช้สอยคิดเป็นมูลค่าออกมามาก ก็หมายถึงว่าพัฒนามาก และประเทศอื่น ๆ ก็พยายามที่จะเอาอย่างแนวคิดการพัฒนาแบบนี้มองชนบทในแง่เป็นแหล่งป้อนอาหาร วัตถุดิบ แรงงาน และเป็นตลาดสำหรับระบายสินค้าอุตสาหกรรม³

คำว่าพัฒนาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันนี้เป็นการอ้างอิงการกระทำทางสังคม (social action) ซึ่งแต่ละสังคมหรือหน่วยงานรัฐบาลได้พยายามปรับปรุงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น รายได้ประชาชาติและความเป็นอยู่ให้สูงหรือดีขึ้น ได้มีการวางแผนทั้งในหน่วยงานของรัฐและเอกชนขึ้น เพื่อที่จะให้เป้าหมายที่กำหนดประสบผลสัมฤทธิ์และพร้อมกันนั้นก็ได้มีการกำหนดโครงการการกระทำขึ้น อันอาจรวมถึงการกระทำ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ชนบท และ

¹ วิทยากร เชียงกุล, “วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทย”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 13, 1 (มีนาคม-เมษายน 2526) หน้า 73 - 75

² Samir Amin, *Accumulation on a World Scale; A Critique of the Theory of Underdevelopment*, แปลโดย ยุทธ สักดิ์เดชยนต์, มนุษย์กับสังคม (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2523), 18.

³ สุธี ประศาสน์เศรษฐ, “ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ”, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง, 2, 3 (มกราคม 2526), 24.

⁴ เสาวคนธ์ สุดสวัสดิ์, “การพัฒนาและความขัดแย้ง”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 10, 7 (พฤศจิกายน-มิถุนายน 2523)

อื่นๆ กล่าวอย่างสั้น ๆ การพัฒนาเป็นขบวนการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการนั่นเอง

ประวัติการวางแผนพัฒนาในประเทศไทย

ในประเทศไทย แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาได้เคยปรากฏครั้งแรกในเค้าโครงเศรษฐกิจที่ ปรีดี พนมยงค์ ได้ร่างขึ้นในปี พ.ศ. 2474⁵ แต่เค้าโครงการเศรษฐกิจที่มีแนวคิดการพัฒนาแบบรัฐสวัสดิการฉบับนี้ก็ได้ออกปฏิเสธจากรัฐบาลสมัยนั้น และถึงสมัยต่อมาก็ไม่ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาอีก ในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการประกาศใช้แผนการบูรณะชนบท พ.ศ. 2486 แต่มีลักษณะเป็นการกำหนดให้ประชาชนทำโน่นทำนี่มากเกินไป โดยไม่ได้มีการจัดสรรงบประมาณ ไม่ได้มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง ทำให้แผนการต้องเลิกกันไปในปี พ.ศ. 2486 ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งได้รื้อฟื้นแผนการบูรณะชนบทขึ้นมาใช้อีก แต่ดำเนินการได้เพียง 2 ปีก็ต้องเลิก เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นด้วยและในปี พ.ศ. 2499 ก็ได้มีโครงการพัฒนาท้องถิ่นขึ้นมาแทน⁶ แต่เป็นโครงการที่มีขอบเขตปฏิบัติงานจำกัด

มาในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501- 2506) เป็นช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้ระบบเผด็จการที่ผู้นำมีมาตรา 17 เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างและใช้อำนาจอย่างมีระบบ และแนวทางแน่นอนเป็นครั้งแรก ซึ่งมีผลทำให้ประเทศมีความเจริญทางวัตถุอย่างที่เราได้พูดถึงมามาก และความสำเร็จในช่วงนี้มีผลสืบเนื่องมาเป็นแผนพัฒนาฉบับที่ 2 ถึง 6 ซึ่งทำให้บ้านเมืองพัฒนามาอยู่ในสภาพที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ประเด็นที่น่าสนใจคือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ได้ก้าวขึ้นมาใช้อำนาจเพียงพอ เพราะมีกำลังทหารสนับสนุน

เท่านั้น ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้แสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนจากการพูดในที่ต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนความคิดทางการเมืองและแนวทางที่ประเทศชาติควรจะเป็นสู่การรับรู้ในสังคม ทั้งหมดนี้มีแนวโน้มให้เห็นว่ามีผลต่อการกำหนดนโยบายและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1 ซึ่งเป็นการถ่ายทอดแนวคิดออกมาเป็นการปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงในสังคม ภาพพจน์ผู้นำที่จอมพลสฤษดิ์ สร้างขึ้นและความเจริญทางวัตถุที่เพิ่มขึ้นมากมายไปพร้อมกันนี้ เป็นภาพสัมพันธ์ที่อยู่คู่กันในความนึกคิดของคนในสังคม เราจะพบการเรียกร้องภาพเหล่านี้ในหน้าหนังสือพิมพ์ หรือการกล่าวขวัญแทบทุกครั้งที่ตั้งครรภ์ว่ากำลังเผชิญกับปัญหาการศึกษาเท่าที่เป็นมามากจะแยกออกเป็นภาพโดด เช่น เรื่องเกี่ยวกับ จอมพลสฤษดิ์ ในแง่ต่าง ๆ เช่น แนวคิดทางการเมือง โดยเฉพาะเช่น งานของทักษ์ เฉลิมเตียรณ หรือพูดถึงผลงานเฉพาะเรื่อง เช่น การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501- 2506) ของทิพย์รัตน์ วานิชชา เป็นต้น

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งหมายจะสร้างแนวความคิดทางการเมืองที่มีผลต่อการกำหนดภาพพจน์บทบาทและการวางแผนนำมาปฏิบัติในลักษณะภาพเคลื่อนไหว (dynamic) มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอันแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้นำในการผลักดันสังคมไปสู่ทิศทางที่ต้องการ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเชิงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา (Intellectual History)

⁵ หลวงประดิษฐมนูธรรม, *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*, (กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2517), หน้า 28.

⁶ สุวิทย์ อังวรรณ, *การพัฒนาชนบทของไทย*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธนบุรีสหประชาพาณิชย์, 2509), หน้า 40.

2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของแนวความคิดที่มีผล
ต่อบทบาทและบุคลิกภาพของผู้นำทางการเมือง

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลของแนวความคิดที่มี
ต่อการกำหนดนโยบาย และแผนพัฒนาในกระบวนการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตามแผนพัฒนาฉบับ
ที่ 1 (พ.ศ. 2504- 2509)

4. เพื่อประเมินผลการพัฒนาและผลกระทบที่
มีต่อสภาพเศรษฐกิจการเมืองและสังคมโดยส่วนรวม

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้เห็นความสำคัญของแนวคิดที่อยู่เบื้องหลัง
พฤติกรรม

2. ได้เข้าใจบทบาทของผู้นำทางการเมือง ซึ่ง
ได้ชื่อว่าเป็นเผด็จการทหาร

3. ได้เข้าใจพลังความเปลี่ยนแปลงทางสังคม
ในส่วนที่มาจากผู้นำทางการเมือง

4. ได้เข้าใจลักษณะการพัฒนาประเทศ ปัญหา
และข้อบกพร่องต่าง ๆ

5. ได้เป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าถึงแนวโน้ม
การพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

สมมติฐานในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ ดังนี้

1. รูปแบบแนวความคิดทางการเมืองของ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากอดีตชีวิตประวัติ ภูมิหลังทาง
ศึกษา การเมือง สังคม เศรษฐกิจ การรับอิทธิพลความคิด
จากผู้เกี่ยวข้อง เช่น หลวงวิจิตรวาทการ การแสดงความ
คิดเห็นในที่ต่าง ๆ และการสร้างภาพพจน์นั้น จอมพล
สฤษดิ์ นำมาแก้ปัญหาและข้อบกพร่องทางสังคม เศรษฐ-
กิจและการเมืองอย่างไร

2. แผนงานการพัฒนาประเทศในช่วง พ.ศ.
2500- 2508 ว่าได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดทางการเมือง
เมืองข้างต้นอย่างไร

3. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและการ
เมืองที่เนื่องมาจากอิทธิพลแนวความคิดทางการเมือง
และนโยบายพัฒนาประเทศนั้น เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งวิจัยในเชิงประวัติศาสตร์
ภูมิปัญญาเกี่ยวกับลักษณะแนวความคิดทางการเมืองของ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีผลต่อการกำหนดภาพ
พจน์ บทบาทและการวางแผนนำมาปฏิบัติในลักษณะภาพ
เคลื่อนไหว (Dynamic) มีความสำคัญซึ่งกันและกันอัน
แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้นำในการผลักดันสังคม
ไปสู่ทิศทางที่ต้องการ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ได้ใช้วิธีการทาง
ประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเสนอรายงาน
แบบพรรณนา วิเคราะห์ (Analytical Description)
ข้อมูลที่ใช้ศึกษาค้นคว้านั้น ใช้เอกสารชั้นต้น (Primary
Sources) เป็นหลัก โดยอาศัยเอกสารชั้นรอง
(Secondary Sources) เป็นส่วนประกอบ

โดยมีแนวทางการดำเนินการศึกษาค้นคว้านี้

1. แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1.1 หอสมุดแห่งชาติ

1.2 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1.3 หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4 ห้องสมุดสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

รัฐมนตรี

1.5 ห้องสมุดสำนักงานสภาความมั่นคง
แห่งชาติ

1.6 ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1.7 กองบรรณสารกระทรวงการต่างประเทศ

1.8 ห้องสมุดสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
แห่งชาติ

1.9 สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์

1.10 สัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัย อาทิ
ฯพณฯ จอห์น กันเดอ์ ดีน.

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 จากข้อมูลร่วมสมัยเป็นเอกสาร จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฯลฯ

2.2 ข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ และประกาศทางราชการ

2.3 สัมภาษณ์บุคคล

3. การจัดกระทำกับข้อมูล

3.1 ตรวจสอบข้อมูลแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ก. ตรวจสอบภายนอกว่า ข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นข้อมูลจริงแท้ในแง่ของการเป็นข้อมูลร่วมสมัยจริงหรือไม่ โดยใช้วิธีการตรวจสอบว่าแหล่งที่มาเชื่อถือได้มากน้อยเพียงไร

ข. ตรวจสอบภายใน โดยพิจารณาบทความหรือความเห็น ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่าน ตลอดจนนำเอาข้อคิดเห็นของท่านเหล่านั้นที่ได้เขียนลงไว้ในหนังสือต่าง ๆ รวมทั้งเอาตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษามาประมวลเขียนรายงานผลการวิจัยเรื่องนี้ออกมา

3.2 สรุปและตอบคำถามเชิงวิจัยที่ได้ตั้งไว้

4. การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบความเชื่อถือได้แล้วจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยนำเสนอเป็นบท ๆ ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 จอมพลสฤษดิ์ : นายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2501- 2506)

บทที่ 3 ความเปลี่ยนแปลงในการบริหารประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

บทที่ 4 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1

บทที่ 5 จอมพลสฤษดิ์ กับการพัฒนากำลังคนและท้องถิ่น

บทที่ 6 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับการพัฒนาการที่ได้รับความร่วมมือจากต่างประเทศ

บทที่ 7 ผลการพัฒนาที่ผ่านมาในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 1, 2, 3, 4 และ 5

บทที่ 8 สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2501- 2506) ประชาชนส่วนใหญ่ต่างพอใจที่บ้านเมืองสงบราบคาบ ปราศจากโจรผู้ร้าย ผู้ลอบวางเพลิงถูกยิงเป้า ทุจริตใหญ่ ๆ ถูกแปรสภาพมาเป็นวิสาหกิจของรัฐ ประชาชนชื่นชมในตัวจอมพลสฤษดิ์ว่าเป็นคนกล้าคิดกล้าทำ โดยท่านจะจัดการอย่างเด็ดขาดกับผู้ที่ยพยายามจะบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ อำนาจการปกครองทั้งหมดส่วนใหญ่อยู่ภายใต้กำมือของจอมพลสฤษดิ์

2. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 จากข้อยืนยันจากปากของจอมพลสฤษดิ์ ว่าจากการเลือกตั้งที่มีการทุจริต เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เป็นต้นเหตุสำคัญยิ่งกว่าเหตุอื่นที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ทำการปฏิวัติ ต่อมาจอมพลสฤษดิ์ได้ทำการปฏิวัติอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ซึ่งการปฏิวัติครั้งนี้ คณะปฏิวัติได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2495 สถาปนาผู้แทนราษฎร สมาชิกภาพแห่งสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรีชุดเดิมได้สิ้นสุดลง ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 ปรากฏว่าคณะปฏิวัตินำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และต่อมาในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ห้ามมิให้มีการรวมกลุ่มทางการเมือง และห้ามมิให้พรรคการเมืองเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเวลาเกือบ 10 ปี (ตุลาคม พ.ศ. 2501- มิถุนายน พ.ศ. 2511)

3. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในครั้งนี้นับว่าแปลกกว่าการปฏิวัติหรือรัฐประหารในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือเมื่อมีการควบคุมอำนาจทางการเมืองไว้ได้โดยเรียบร้อยแล้ว แทนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือมีกฎหมายจัดการปกครองเพื่อจัดตั้งผู้บริหารประเทศ คณะปฏิวัติกลับทำหน้าที่รับผิดชอบบริหารประเทศเสียเอง และนำข้าราชการประจำเข้ามาบริหารทางการเมืองโดยตรงเป็นระยะเวลา 3 เดือนเศษ ประกาศของคณะปฏิวัติทุกฉบับมีผลบังคับเป็นกฎหมายเพื่อที่จะดำเนินการทั้งในด้านการเมือง การเศรษฐกิจและสังคม นับตั้งแต่วันที่ทำการปฏิวัติครั้งที่ 2 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ถึงวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2502 ได้มีประกาศของคณะปฏิวัติรวมทั้งหมด 56 ฉบับ

4. คณะปฏิวัติและที่ปรึกษากฎหมายบางท่านได้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 นั้น ปรากฏว่ารัฐธรรมนูญการปกครองฉบับนี้ได้ให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารอย่างกว้างขวางชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน คือ ในมาตรา 17 แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่บัญญัติว่า “ในระหว่างที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์ หรือการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายก่อวินหรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายใน หรือมาจากภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการ หรือกระทำการใด ๆ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้น เป็นคำสั่งหรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 17 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติได้บริหารราชการแผ่นดินด้วยวิธีการอันเฉียบขาด และฉับไว การใดที่เป็นภัยต่อประเทศชาติและ

ความผาสุกของประชาชน สั่งเก็บฝิ่นและบั้งสุบฝิ่นเผาทิ้งที่สนามหลวง สั่งห้ามการค้าประเวณี สั่งประหารชีวิตผู้ลอบวางเพลิง ผลิตและค้าเฮโรอีน และผู้ที่ฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ รวมไปถึงผู้ที่บ่อนทำลายความมั่นคงของรัฐบาล กวาดล้าง “ผู้กว้างขวาง” คืออันธพาล ชังไว้ที่สถานกักกันลาดยาว โดยไม่มีกำหนดเวลาปลดปล่อยเป็นต้น

5. การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติอย่างจริงจัง และถูกต้องตามหลักวิชาการได้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์อันยาวนานของชาติไทย ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติระหว่างระยะเวลา พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2506 และถึง พ.ศ. 2509 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 77 ตอนที่ 85 วันที่ 20 ตุลาคม 2503 เป็นแผนงานสำหรับปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของคณะปฏิวัติและรัฐบาลที่ว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหัวใจของงานปฏิวัติทั้งหมด”

6. เศรษฐกิจของประเทศไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ได้กระเดื่องขึ้นกว่าเดิมมาก ปรากฏว่าในช่วงปี พ.ศ. 2504- 2509 ซึ่งเป็นช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 1 เศรษฐกิจขยายตัวถึงปีละ 7 ถึง 8 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่เศรษฐกิจของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2529 ขยายตัวเพียงร้อยละ 4 ทั้งนี้เพราะสาเหตุว่าจอมพลสฤษดิ์ได้เร่งส่งเสริมการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมเป็นการใหญ่ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เปิดโอกาสและอำนวยความสะดวกให้กับนักลงทุนจากต่างประเทศได้เข้ามาลงทุนในประเทศไทยและช่วยให้ประชาชนมีงานทำมากขึ้นด้วย ในครั้งนี้รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรมขึ้นใน พ.ศ. 2503 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2508 ผลจากการสนับสนุนดังกล่าวทำให้กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนบางจังหวัดในส่วนภูมิภาคมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมา อุตสาหกรรมทอผ้าและเส้นใยได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ไทยสามารถส่งสินค้า

อุตสาหกรรมไปขายยังต่างประเทศแทนที่จะซื้อเข้ามาเพียงฝ่ายเดียวอย่างแต่ก่อน

7. จากการที่รัฐบาลนับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2529) ทั้ง 5 ฉบับ มีผลทำให้เศรษฐกิจของไทยโดยทั่วไปเติบโตอย่างเห็นได้ชัดทั้งทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ธุรกิจการเงิน การธนาคาร ตลอดจนการค้าก็ได้ขยายตัวขึ้นอย่างมากมายนำรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก รายได้ประชาชาติโดยเฉลี่ยต่อประชากรหนึ่งคนในปี 2504 และ 2505 มีจำนวนเพียง 1,839 บาท และ 1,917 บาท ตามลำดับ แต่จากการคำนวณของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวว่า รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรพิจารณาจากผลิตภัณฑ์ประชาชาติเบื้องต้น (GNP) ในปี 2528 เท่ากับ 19,897 บาท ต่อคน ต่อปีเทียบกับ 19,084 บาท ต่อคนต่อปีในปี 2527 แล้วและในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (2530- 2534) จะทำให้รายได้ต่อหัวของคนไทยเพิ่มขึ้นเป็น 28,000 บาท ต่อไปในปี 2534 ให้ได้

8. ในเรื่องจอมพลสฤษดิ์กับการพัฒนากำลังคนนั้น ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์ได้ให้ความสนใจแก่การพัฒนากำลังคนของประเทศมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้ก็โดยที่ท่านมีความเชื่อมั่นว่าในการเร่งรัดพัฒนาประเทศชาติให้ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญและความมั่นคงอันถาวรขึ้นนั้น คนเป็นปัจจัยที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด กล่าวกันว่าจอมพลสฤษดิ์ เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเลือกคนได้เหมาะสมกับงานมาก ไม่ว่าจะเป็นหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ประธานกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พระยาอรรณดิษฐ์นิพนธ์ ประธานคณะที่ปรึกษากฎหมายของคณะปฏิวัติและผู้ร่างธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ตลอดจนมาตรา 17 พระประกาศสหกรณ์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ฯลฯ โดยบุคคลดังกล่าวล้วน

แต่เป็นคนมีประโยชน์ของชาติที่ได้มีส่วนช่วยบริหารประเทศในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

9. ในเรื่องเกี่ยวกับโครงการพัฒนาภาคอีสานนั้น จอมพลสฤษดิ์ได้กล่าวว่า ประเทศไทยมิได้มีเฉพาะที่กรุงเทพฯ จอมพลสฤษดิ์ปรารถนาที่จะให้เด็กหนุ่มออกไปสู่ชนบทในฐานะ “ผู้บุกเบิก” หน่วยงานต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในสมัยปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ความคิดที่จะตั้งราษฎรผู้ยากจนและชนบทที่ห่างไกลจากความเจริญขึ้น มาสู่ความเจริญให้จงได้ ด้วยเหตุนี้งานพัฒนาท้องถิ่นจึงได้เริ่มมีขึ้นมานับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์จนถึงปัจจุบัน กล่าวคือได้มีเจ้าหน้าที่ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ จะเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่ประชาชนในท้องถิ่น ในเรื่องการปรับปรุงท้องถิ่น การสุขภาพอนามัย การจัดบ้านเรือนให้ถูกลักษณะ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการส่งเสริมความรู้ในการประกอบอาชีพและอื่น ๆ

10. จอมพลสฤษดิ์ เล็งเห็นว่าการที่จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวหน้า ความร่วมมือกับต่างประเทศนับว่ามีบทบาทสำคัญ สำหรับประเทศไทย ความสำคัญของการช่วยเหลือจากต่างประเทศ จะเห็นได้จากมูลค่าความช่วยเหลือมากที่สุด นับตั้งแต่แรกจนถึงปี พ.ศ. 2506 สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือในรูปแบบให้เปล่าแก่ประเทศไทย เป็นมูลค่าทั้งสิ้นประมาณ 5,900 ล้านบาท ในขณะที่ประเทศอื่น อาทิเช่น ออสเตรเลีย ให้ความช่วยเหลือแก่ไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ 70 ล้านบาท อังกฤษ 15 ล้านบาท เป็นต้น

11. เมื่อกองทหารฝ่ายคอมมิวนิสต์ละเมิดการหยุดยิงในราชอาณาจักรลาวในต้นปี พ.ศ. 2505 เกิดการรบพุ่งและทำให้สถานการณ์ในราชอาณาจักรลาวเลวร้ายลง การณรงค์ถูกตามเข้าใกล้พรมแดนไทย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา ได้ส่งกำลังทหารมาช่วยในการป้องกันดินแดน ภายหลังที่ได้ปรึกษารื้อถอนกับรัฐบาลไทยภายใต้จอมพลสฤษดิ์

ธนรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ในระหว่างปี พ.ศ. 2505-2508 สหรัฐอเมริกาได้ส่งทหารจำนวน 10,000 คน เข้ามาประจำในประเทศไทยเพื่อทำสงครามอินโดจีน ทำให้เงินดอลลาร์ในรูปของความช่วยเหลือต่อประเทศไทย และในรูปค่าใช้จ่ายกับกิจการทหารของกองทัพสหรัฐในประเทศไทยหมุนเวียนอยู่ในธนาคารและในตลาดของประเทศไทย ทำให้คนไทยส่วนใหญ่มีงานทำมากขึ้น และเศรษฐกิจของไทยดีขึ้น

เมื่อกรุงไช่จ๋องได้ถูกกองทัพเวียดนามเหนือตีแตกในวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2518 และรัฐบาลไทยสมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีได้ดำเนินการให้สหรัฐถอนทหารและฐานทัพออกไปจากประเทศไทย

ต่อมาในวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2530 รัฐบาลไทยภายใต้ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้พลอากาศเอก พะเนียง กานตะรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ลงนามการก่อตั้ง “คลังอาวุธสำรองร่วม” ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา โดยมี ฯพณฯ วิลเลียม เอ. บราวส์ เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยคนปัจจุบันเป็นผู้ลงนามฝ่ายสหรัฐอเมริกา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยทำให้ทราบถึงแนวความคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีต่อการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตามแผนพัฒนาฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2505-2509) ซึ่งเป็นการถ่ายทอดแนวความคิดออกมาเป็นการปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงในสังคม ปรากฏว่าในสมัยจอมพลสฤษดิ์ประเทศมีความเจริญทางวัตถุอย่างที่เรียกว่าผิคนูผิคนูตา และจากการวิจัยในเรื่องนี้ทำให้ได้ภาพแนวความคิดทางการเมืองที่มีผลต่อการกำหนดสภาพพจน์ บทบาท และการวางแผนนำมาปฏิบัติในลักษณะภาพเคลื่อนไหว กล่าวคือผลของความเจริญในสมัยจอมพลสฤษดิ์มีผลสืบเนื่องมาเป็นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ซึ่งทำให้บ้าน

เมืองพัฒนามาอยู่ในสภาพที่เห็นในปัจจุบัน ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

1. จากการที่ผู้วิจัยมีข้อจำกัดในการทำวิจัยในเรื่องงบประมาณที่ได้รับ กล่าวคือผู้จัดสรรทุนอุดหนุนวิจัยมักจะมองว่าการวิจัยในรูปการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงด้วยการใช้วิธีพรรณนาโวหารและวิเคราะห์ประวัติ - ศาสตร์จากเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ ประกอบกันไปเพื่อเป็นแนวทางให้ทราบถึงเหตุการณ์ตามลำดับที่เกิดขึ้นนั้น ทำง่าย และไม่ต้องใช้เงินมากนัก เหมือนกับงานวิจัยประเภทอื่น ๆ ทำให้งานวิจัยประเภทเอกสารอย่างเรื่องนี้ไม่ค่อยจะได้รับทุนให้ทำการวิจัย หรือแม้แต่ให้ทุนก็ให้บ้างอย่างเสียไม่ได้ ทำให้ผู้วิจัยมีความคับข้องใจเป็นอย่างมาก แต่ผู้วิจัยรักการมีผลงานมากกว่าจะคิดถึงจำนวนเงินอุดหนุนวิจัยจึงทำให้เพียรพยายามทำวิจัยออกมาให้ได้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ผู้วิจัยได้รับทราบความลำบากของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ไม่สามารถนำแผนพัฒนาฯ ฉบับต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงตามแผนพัฒนาฯ ได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เป็นต้นว่าประเทศผู้จัดสรรทุนให้โครงการต่าง ๆ สัมฤทธิ์ผลตามแผนพัฒนาฯ ต่างมีเงื่อนไขแก่ผู้ปฏิบัติมากมาย รวมตลอดถึงความล่าช้าและขั้นตอนของการเสนอโครงการตามแผนพัฒนาฯ ฉบับต่าง ๆ ของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งกว่าจะดำเนินการได้ก็หมดแผนพัฒนาฯ ฉบับนั้น ๆ เสียแล้ว ผู้วิจัยจึงอยากจะทำให้มีการติดตามและประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 และต่อ ๆ ไป ว่าได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาฯ มากน้อยแค่ไหน นอกเหนือไปจากหน้าที่ประเมินผลโดยตรงของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ต้องทำโดยตรงอยู่แล้ว

เอกสารอ้างอิง

กรมวิเทศสหการ. 2508. รายงานกิจการร่วมมือระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจและวิชาการปี พ.ศ. 2505, พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์.

- กองศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคม. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2505. รายงานกิจการของ ก.ศ.ว. ปี พ.ศ. 2504. พระนคร : รัชการมณฑการพิมพ์และหล่อตัวพิมพ์.
- _____. 2540. ประมวลความตกลงว่าด้วยความทางเศรษฐกิจและวิชาการ พ.ศ. 2493-2504. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- _____. 2503. โครงการรับความช่วยเหลือทางวิชาการจากต่างประเทศ, (อัดสำเนา).
- กมล ทองธรรมชาติ. 2508. "ปัญหาการเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนา". *ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ*. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 55.
- เขียน ชีววิทย์. "ข้อสังเกตเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของไทย". *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*. 13, 1 (มกราคม-มีนาคม 2518), 18-30.
- "ข่าวลือจับนายพล". *ประชาธิปไตย*. (30 พฤศจิกายน 2503), 4.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. "ปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติ : การศึกษาเฉพาะกรณีการพัฒนากำลังคน". *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*. 4, 3 (มกราคม 2507), 340.
- จักรวาล ขาญนวงศ์ และ พัฒนาชาติ เกริกฤทธิ์สะท้อน. 2518. *ยอดขุนพลผู้พลิกแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : ประมวลสาสน์.
- จำลอง พิศนาคะ. มปป. *ประวัติยอดขุนพลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์*. กรุงเทพฯ : บริษัทธนบรรณ จำกัด.
- ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุช, ม.ร.ว. 2518. 4 ยุค 4 สมัย ของการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิทยการ.
- _____. มปป. *ชีวิตและผลงานของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ : จอมพลผู้พิชิต*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บันดาลสาสน์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันต์ และคณะ. 2527. "ปัญหาการเขียนประวัติผู้นำไทย". *บทความประกอบ การสัมมนาถึงศตวรรษธรรมศาสตร์ : 2477-2527*. หมายเลข 47. (1 พฤษภาคม 2527). กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 4.
- ชำนาญ ชูบุญ. 2511. "พรรคการเมืองกับระบอบประชาธิปไตย". *รวมบทความการเมือง เล่ม 2*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง.
- ทวี จุลทรัพย์, พลอากาศเอก. 2507. "ผลงานของ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในด้านหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่". *ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์*. คณะรัฐมนตรี พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. 17 มีนาคม 2507.
- ทักษ์ เฉลิมเจริญ. 2517. *ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และระบบการเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์*. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ทิพย์รัตน์ วานิชชา. 2521. *การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2506*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไถยน้อยและรุ่งโรจน์ ณ นคร. 2502. *นายกรัฐมนตรีคนที่ 1 กับ 3 ผู้นำปฏิวัติ*. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ.
- ไถยน้อย. 2517. *ประชาธิปไตย 42 ปี*. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา.
- ธนาคารทหารไทย จำกัด. 2522. "การขอความช่วยเหลือทางทหาร". *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกจิระ วิชิตสงคราม*. วันพุธที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2522.
- ธวัช มกรพงศ์. 2508. "อนาคตของประเทศกำลังพัฒนา".

ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ.
พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
779- 80.

บุญชนะ อัคราการ. 2507. “งานเกี่ยวกับพัฒนาการที่สำคัญในสมัยของ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปี พ.ศ. 2502- 2508”. ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. คณะรัฐมนตรีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. 17 มีนาคม 2507.

ประยัตน์ ศ.นาคะนาท. มปป. ชาวบ้านวิจารณ์ข่าว. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์โทขุนวิจิตรวรรณกร (เปล่ง นาคะนาท)

ประยูร พิศนาคะ และ เกรียงศักดิ์ พิศนาคะ. 2512. 12 นายกรัฐมนตรีไทย. กรุงเทพฯ : ป.พิศนาคะ การพิมพ์.

ปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม). 2517.เค้าโครงการเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : ประจักษ์ การพิมพ์.

ไพศาล ชัยมงคล. 2506. ปัญหาและนโยบายการหาเงินมาใช้จ่ายตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยากร เขียงกุล. “วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทย”. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 13, 1 (มีนาคม- เมษายน 2526), 73- 75.

วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. 2507. คำบรรยายเรื่อง “ผลของลัทธิชาตินิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ”. วิจิตรอนุสรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี. หน้าคำนำ.

วิเทศกรณ์ย์. 2506. ชีวิตและการต่อสู้ของ 50 รัฐมนตรี.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ พี.พี. 60.

ศักดิ์ดา สายบัว. 2507. “การพัฒนากำลังคนของประเทศ”. งานวิเทศสหการในสมัย ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2502-2506). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ คณะช่าง, 132.

แหลมทอง พันธุ์รังสี. 2519. การเมืองที่ปราศจากพรรคของไทย : การครอบงำของระบบราชการ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สงบ สุริยนนท์. 2513. ประวัตินายกรัฐมนตรีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา.

เสนาะ อุนากุล. มปช. การปรับปรุงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507-2509. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สมร นิติทัศน์ประกาศ และ นันทนา กปิลกาญจน์. 2527. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา. สละ ลิขิตกุล. มปป. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี และแผนงาน. กรุงเทพฯ : ศึกษาสัมพันธ์.

สมชาย ปุณณะกรม. 2507. กำลังคนในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบูรณ์ วรพงศ์. 2507. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เกษมสัมพันธ์การพิมพ์.

สมภพ โทระกิตย. 2521. “พระยาอรรดการิย์นิพนธ์ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 และมาตรา 17”. อนุสรณ์ศาสตราจารย์พระยาอรรดการิย์นิพนธ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 83- 101.

สมศักดิ์ ชูโต. “ไทยกับยุคหลังสงครามเวียดนาม”. สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 11, 5 (พฤษภาคม 2526), 67- 73

สุธี ประกาศนเศรษฐ. “ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ”.

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. 2, 3 (มกราคม 2526), 24.

สุวิทย์ ชี้อย่างพันธ์. 2509. การพัฒนาชนบทของไทย.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธนบุรีสหประชาพาณิชย์.

เสาวคนธ์ สุดสวัสดิ์. “การพัฒนาและความขัดแย้ง”.

วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 10, 7 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2523), 80.

สำนักนโยบายและแผนพัฒนา. ฝ่ายพัฒนาการเมืองและการปกครอง 2521. นโยบายของรัฐบาล พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ.

สำนักนายกรัฐมนตรี. 2505. รายงานความก้าวหน้าของกิจการในรอบปีที่ 4 แห่งการปฏิวัติ เล่ม 1. พระนคร.

สำนักนายกรัฐมนตรี. 2505. ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ : 10 กุมภาพันธ์ 2502 ถึง 9 กุมภาพันธ์ 2505. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ วันพุธที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2518.

_____. รายได้ประชาชาติของประเทศไทย ฉบับ พ.ศ. 2528. กรุงเทพฯ.

_____. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520-2524). กรุงเทพฯ.

_____. สรุปทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534). กรุงเทพฯ.

_____. ผลการพัฒนาในระยะครึ่งแผนพัฒนาฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2527). กรุงเทพฯ.

_____. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 กรุงเทพฯ.

_____. ผลของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524).

กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) กรุงเทพฯ.

_____. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529). กรุงเทพฯ.

_____. ประเมินผลการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สอง (พ.ศ. 2510-2514). กรุงเทพฯ.

_____. ผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519). กรุงเทพฯ.

_____. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529). กรุงเทพฯ.

“หลัก 4 ประการเพื่อพาประเทศให้อยู่รอด”. ไทยรัฐ. (17 กันยายน 2528). 13.

อรรถพร กุณฑิสมัย. 2525. “อุดมการณ์นิยมของผู้นำไทย”. การสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์ : ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย 20 สิงหาคม 2525. กรุงเทพฯ. (เอกสารหมายเลข 29).

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. “การเมืองระบบพ็องอุลด์มัมแบบเผด็จการ : จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตามคำบอกเล่าของ ทักษิณ เจริญเศียร”. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. 3, 4 (มิถุนายน 2527), 76- 89.

“ชีวิตและงานของพระประกาศสภกรณ์”. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระประกาศสภกรณ์ วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2521.

คณะรัฐมนตรี. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2515.

กรมการปกครอง. 2507. งานพัฒนานุคคล. กรุงเทพฯ

: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น

บันทึกการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “มิติใหม่ของความสัมพันธ์ต่างประเทศของไทย”. ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสถาบันความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ จัดขึ้น ระหว่างวันที่ 21-22 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2508 ณ ห้องเพลินจิต โรงแรมอมารีเรียล กรุงเทพฯ : 1- 3.

“ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 3”. *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่มที่ 75. ตอนที่ 81 (20 ตุลาคม 2501). 7.

“ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 8”. *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่มที่ 75. ตอนที่ 83. (21 ตุลาคม 2501). 4.

“ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 13”. *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่มที่ 75. ตอนที่ 84. (22 ตุลาคม 2501). 8.

“ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 19”. *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่มที่ 75. ตอนที่ 81. (31 ตุลาคม 2507). 4.

“ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 4”. *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่มที่ 75. ตอนที่ 81. (30 ตุลาคม 2501). 14- 15.

“ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 58”. *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. แผนกกฎหมาย. เล่มที่ 76. ตอนที่ 14 (23 มกราคม 2502). 1- 2.

“ประกาศแต่งตั้งสมาชิกสภาข้าราชการราษฎร”. *ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ*. แผนกกฎหมาย. เล่มที่ 37 ภาค 1 ตอนที่ 21 (3 กุมภาพันธ์ 2502). 1- 14.

ประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ระหว่างระยะเวลา พ.ศ.

2508 และถึง พ.ศ. 2509. *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 77. ตอนที่ 85. วันที่ 20 ตุลาคม 2530.

ชุมพาทิ. “เศรษฐกิจวิเคราะห์”. *ไทยรัฐ*. (12 กุมภาพันธ์ 2529). 5.

_____. “รายได้ประชาชาติ”. *ไทยรัฐ*. (17 กันยายน 2529). 5.

Adorno, T.W. 1950. *The Authoritarian Personality*. New York : Harper and Rows.

Ayal, Eliezer B. “Thailand’s Six Year National Development Plan”. *Asian Survey*. 1, 11 (January 1962). 33.

Braidonti, Ralph. 1961. *Tradition Values and Socio-Economic Development*. Dun Nc : Dube University Press.

Caldwell, Alexander C. 1969. *Aid and Modernization in Thailand*. New Jersey : The Woodrow Wilson School.

_____. 1974. *American Economic Aid to Thailand*. London : Lexington Books.

Kapilakanchana, Nuntana. 1968. *American Foreign Policy in Southeast Asia since 1954-1963*. New Mexico Highlands University. A Thesis Submitted to the Graduate Division, Department of History and Social Sciences, in Partial Fulfilment of the Requirement for the Degree Master of Arts.

Official of the National Economic Development Board. 1962. *National Income 1962*. Bangkok: 4.